

* * *

Nuchter zwevende verbeelding

JAN TEEUWISSE

*

VOORWOORD

Recht tegenover de tramhalte waar in 1977 Maup Caransa door zijn ontvoerders werd achtergelaten, rijst een bakstenen vesting op die dateert uit de gloriejaren van de Amsterdamse School. Daar, hoog boven de oude stad en het IJ, werkt en woont Iris Le Rütte, omringd door de talloze getekende en geboetseerde schetsen en voorstudies die het voorportaal vormen van haar sculpturale oeuvre.

Vanuit hier hield Iris Le Rütte de stichters van museum Beelden aan Zee, Theo Scholten en Lida Scholten-Miltenburg, geregeld op de hoogte van haar verrichtingen als beeldhouwer. Haar dossier trok ook mijn interesse toen ik de scepter van de Scholtens mocht overnemen. Een atelierbezoek volgde en daarna de aankoop voor het museum van «Chaos/Primordium», een intrigerend bronzen beeldje uit 2002 dat het kunstenaarsschap van Le Rütte samenvat: nuchter zwevend, realistisch verbeeldend, ambachtelijk conceptueel.

*

In deze publicatie, die uitkomt ter gelegenheid van Le Rüttes solotentoonstelling in Beelden aan Zee, zingt een bijzonder gezelschap de lof van de kunstenaar. Twee opdrachtgevers, Enno Neef als regionaal bestuurder en Tanja Karreman vanuit haar positie bij de rijksoverheid, prijzen zich hier gelukkig met de samenwerking met een kunstenaar die zich zowel dienend als autonoom weet te handhaven binnen de turbulente van de culturele planologie. Schrijver en filosoof Maarten Doorman roemt de poëtische doch slagvaardige aanpak waarmee Le Rütte de tragiek van de Vinex-wijk te lijf gaat. Dichter en letterkundige Ad Zuiderent brengt onder woorden wat zovele passanten van het spoorviaduct bij de Amsterdamse Wibautstraat hebben gedacht, namelijk: «Heb ik nou zo-even *echt* een karavaan kamelen gezien?» Dichter en criticus Tom van Deel roemt haar illustraties, haar «beeldende lezingen» van de poëzie van Leo Vroman, en deze dichter zelf heeft vanuit zijn Texaanse fort twee aan Iris Le Rütte opgedragen gedichten de wereld ingestuurd die aangeven hoe geslaagd ook hij de samenwerking voor hun prachtige boekje uit 2006 vond. Aan mij de eer beeldhouwer Le Rütte kunsthistorisch te duiden.

Iris Le Rütte studeerde tussen 1983 en 1987 aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. In die jaren was de oude, academische leergang ingewisseld voor de werkplaatsformule, waarin modelstudie en boetseerbok hadden plaatsgemaakt voor debat en zelfonderzoek. Le Rütte behoort echter tot de generatie kunstenaars voor wie de pure abstractie en het allerindividueelste concept van de jaren zeventig hadden afgedaan en die, vanuit een gemeenschappelijke behoefte om weer tot een meer vertellende kunst te komen, veelal terugkeerden naar de uitbeelding van de werkelijkheid en daarvoor een min of meer ambachtelijke benadering kozen. Die ontwikkeling leidde tot de terugkeer van herkenbare vormen, de menselijke figuur in het bijzonder.

De start van deze nieuwe figuratie, van de wedergeboorte van de vertelling en van het symbool in de beeldende kunst, vond plaats in het midden van de jaren tachtig van de twintigste eeuw, maar de bloei ving aan in de jaren negentig en duurt voort tot op de dag van vandaag. Wie nu denkt dat met deze kunstenaars een Nederlandse traditie in ere is hersteld die haar oorsprong had in de werkplaatsen van beeldhouwers als Joseph Mendes da Costa en Lambertus Zijl omstreeks 1900 en in de eerste zestig jaar van de twintigste eeuw haar bloei beleefde met de aan de Rijksakademie gelieerde beeldhouwersscholen van Jan Bronner en Piet Esser, komt bedrogen uit. Het werk van Iris Le Rütte (1960) is ondenkbaar zonder tussenkomst van de conceptuele kunst, die met de tentoonstelling «Sonsbeek buiten de perken» in 1970 voorgoed een streep heeft gezet door de maatschappelijke rol van de traditionele beeldhouwkunst in Nederland. Ondenkbaar is het trouwens evenzeer zonder het magische oeuvre van internationale meesters zoals de Italiaan Giuseppe Penone, terwijl het in Nederland min of meer verwant is met het werk van oudere en jongere collega's zoals Nicolas Dings (1953), Henk Visch (1953), Joep van Lieshout (1963) en Tom Claassen (1964).

Binnen deze groep van «nieuwe figuratieën» in de Nederlandse beeldhouwkunst heeft Iris Le Rütte in de afgelopen vijftien jaar een geheel eigen plaats ingenomen. Het geheim van haar beeldhouwkunst ligt besloten in de getekende en geboetseerde schetsen die ten grondslag liggen aan het monumentale werk dat zich op tal van openbare plaatsen in Nederland bevindt. Dat poëtisch geladen en esthetisch eigenzinnig vormgegeven universum van tekeningen en kleinplastieken wordt bevolkt door mensfiguren, dierfiguren, en schijnbaar naturalistische composities van veelal hybride wezens. Mensen krijgen vleugels en vlinderen in het rond, hebben zich als een – soms hoerige – haas verkleed worden door hun eigen schaduw ingehaald of vormen de stam van een

wijdvertakte boom. Op zichzelf staande composities van benen gaan in armen over of worden bekroond door een klok of een huis. Vergulde handjes tippen een bootje aan of dragen een draperie die nodigt tot zitten. Paarden dragen pumps of krijgen een langgerekt huis als romp. Mensen en dieren worden gehalveerd en steken uit een muur of zinken weg in het plaveisel.

Naast de anoniem gehouden menssilhouetten spelen vooral dieren een belangrijke rol in het sprookjesachtige rijk van Le Rütte, waarin niets is wat het lijkt. Huisdieren zoals paarden, honden en bokken, inheemse hazen, maar ook exoten als dromedarissen en een giraf bevolken haar wereld. Maar achter elke verbeelding schuilt een functionele logica die zich voor een ieder bloot wil geven. Door die benadering is Iris Le Rütte een ideale opdrachtkunstenaar, en haar curriculum van de afgelopen vijftien jaar bewijst dat ook. Of het nu om een historisch stadshart gaat of om een omgeving van punaisearchitectuur, om een prijs voor podiumkunstenaars of eentje voor managers, Le Rütte is telkens in staat een oplossing te kiezen die – indachtig haar oeuvre – past als een glacéhandschoen om een ranke hand.

*

Sinds haar laatste museale tentoonstelling in 2003 het in Singer Museum te Laren heeft Iris Le Rütte zich nog verder ontwikkeld als een kunstenaar die op authentieke en immer fraaie wijze de beeldende kunst een functionele en hoopgevende rol weet te geven in de «verrommelde» openbare ruimte van Nederland. Daarbij heeft zij als beeldend kunstenaar – inmiddels schrijft zij ook poëzie – haar gereedschap uitgebreid met immateriële middelen zoals tekststrofen en geluid, waarmee zij een welhaast onbegrensd terrein heeft betreden.

Buiten de Randsstad heeft Le Rütte gemeenten, die voorheen de historische ambachten graag in brons gepersonifieerd en vereeuwigd zagen, weten te overtuigen van de zinvolheid en van de verlevendigende alsook verfraaiende functie van haar ontwerpen. In de hysterische agglomeratie van Amsterdam heeft zij de strijd aangebonden met de verstedelijking en de geluidsoverlast, met het hectische leven in het algemeen. In samenwerking met landschapsarchitecten, biologen en planologen heeft Le Rütte voor woonkernen onder de rook van de grote stad plannen ontworpen die tot doel hebben het welzijn en de waardigheid van mens en dier overeind te houden. Het meest onstofelijk is haar voorstel voor Rijkswaterstaat om de informatiepanelen boven de snelwegen mede te gaan gebruiken voor dichtregels. Een meesterlijk idee, dat zich ongetwijfeld in de belangstelling van een groeiend publiek mag verheugen.

Zo weet Iris Le Rütte zonder opvallend vertoon maar wel strijdbaar met haar beeldende kunst een tegengeluid te geven dat voor een ieder verstaanbaar is. Ondertussen worden er in haar hoge atelier nog steeds honden en hazen geboetseerd, en dat is een geruststellende gedachte.

Jan Teeuwisse is kunsthistoricus en directeur van museum Beelden aan Zee en het Sculptuur Instituut.